

Odgoj za mir - prevencija nasilja (mirotvorni odgoj)

mr. sc. Ranka Jindra Alma
Škugor
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Učiteljski fakultet

Uvod

Mir i nenasilje još su uvijek nove ideje u Europi. Zbog toga ima mnogo nesporazuma i nije jednostavno objasniti njihovo stvarno značenje. Mir se najčešće definira kao odsutnost nasilja, odnosno kao nenasilje. Pojam nenasilja potječe od Mahatme Gandhija. To je doslovni prijevod sanskrtske riječi *ahimsa* (*a* — privatni i *himsa* škodljivost, nasilje: ne naštetiti, ne naškoditi).

U teorijskim razmatranjima toga pojma prevladava stajalište kako taj pojam u svom značenju krije mnoge dvosmislenosti. Sam Gandhi je više rabio riječ "*satyagraha*" (od *satya* — istina i *agraha* — prijanjanje), koju je sam skovao kako bi pozitivno izrazio svoj ideal. Prema njemu etimološko značenje riječi znači: "Držati se istine ili snage istine, snage duše". Filozofi i teoretičari upućuju na to da je i to objašnjenje vrlo ambivalentno jer istina može imati samo snagu po svojoj uvjerenosti ili u političkoj akciji, kada se radi o borbi protiv strukturalnog nasilja u društvu, i nije dovoljno držati se samo snage uvjerenja. Nenasilna akcija treba imati na raspolaganju stvarnu snagu da se suprotstavi i prisili one koji imaju moć da popuste. Ta moć prisiliti drugoga ne može se definirati samo kao "snaga istine" (Muller, 1989, str. 56- 58).

Raffai navodi da se "riječ *nenasilje* pojavljuje prvi put dvadesetih godina prošlog stoljeća u engleskom jeziku u vezi s prikazom Gandhijevih akcija u Indiji te da se vezuje za indijskog vođu (1869-1948). Ona označava s jedne strane apsolutno poštovanje života, aktivno htijenje da se ne naudi. S druge strane nenasilje znači način djelovanja kojim se ostaje dosljedan nenasilnom uvjerenju. Ono je način borbe u političkom životu i put transformacije sukoba koji ne dopušta ikakvu upotrebu nasilja" (Raffai, 2004., str. 42).

U Europi se intenzivnije počelo raditi na oživotvorenju ideje mira i nenasilja poslije Drugoga svjetskog rata i to na osnovi Ustava UNESCO-a izrađenog

1945. godine. U njemu, među ostalim, stoji "S obzirom na to da rat počinje u glavama ljudi, upravo tamo moramo osigurati mir."

Kako se čovjek ne rađa s predispozicijama za nasilje, znači da su sredina i odgoj odlučujući čimbenici nasilnog ponašanja. S pravom Günter Gugel i Uli Jäger izvode iz toga zaključak "da su ljudi sposobni učiti i da mogu naučiti kako se mirno živi sa susjedima i na koji način se mir može proširiti cijelim svijetom. ...Samim tim je odgoj moguć i ima smisla" (www.dadalos.org/friden/hr/grundkurs3/ausgangspunkt.htm).

U Europi je već ustaljen pojam "pedagogija mira" koji je uveo 60-ih godina 20. stoljeća Johan Galtung, norveški znanstvenik. On je predložio da se o nasilju govori uvijek kada budu povrijeđene osnovne potrebe čovjeka: preživljavanje, opće stanje tijela, identitet ili sloboda izbora između dviju mogućnosti. Nasilje se upotrebljava svaki put kada se na ljude utječe u bilo kojem smislu, a posljedica je toga da se oni ne razvijaju onako kako bi se mogli razvijati (strukturalno nasilje). (www.dadalos.org/friden/hr/grundkurs3/ausgangspunkt.htm).

Nemoguće je navesti sve mirovne pokrete, institute, državne institucije, udruge, vjerske zajednice pa i političke stranke koje u svojoj misiji imaju promociju kulture mira, nenasilja i zaštitu ljudskih prava. Građenje mira nenasilnim putem ostaje jedina opcija za održivi razvoj svih struktura jednog društva. U izvješću UNESCO-ova Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće navode se četiri bitna načela, četiri potporna cijeloživotnog obrazovanja koja velikim djelom izravno sadrže vještine nenasilja i razvoj culture mira: učiti znati, učiti činiti, učiti živjeti zajedno i učiti biti (Delors, 1998, str.95-108).

Od poznatijih institucija u Europi koje se bave teorijom mira i istraživanjima mirovno-pedagoškog rada navest ćemo dvije. Prva je Institut za pedagogiju mira u Tübingenu u Njemačkoj (Institut für Friedenspädagogik Tübingen e.V.). Već tridesetak godina intenzivno radi na unaprjeđenju teorije mirovnog odgoja, odnosno na usustavljenju "pedagogije mira" kao znanstvene discipline te na unaprjeđenju prakse mirovnog odgoja putem provođenja raznih eksperimentalnih istraživanja. Drugi poznati institut je Institut za život i mir iz Upsale u Švedskoj (Life and Peace Institut).

Napori koji se čine u Hrvatskoj

U Hrvatskoj kontekst rata i opće nemoći bio je povoljna prilika za izbor nenasilnog puta djelovanja. Mnoge državne institucije i udruge građana još su u vrijeme Domovinskog rata, a posebno u poslijeratnom razdoblju, poduzimale razne aktivnosti kako bi zaustavile nasilje i stvorile uvjete za ostvarivanje ljudskih prava, građenje mira i suživota. Napori koji se danas čine u Hrvatskoj u smjeru prevencije nasilja i nenasilnog djelovanja su procesi na nacionalnoj

razini.

Provođenje UNICEF-ova programa "Stop nasilju u školama" jest projekt koji je bitno utjecao na promjenu sustava vrijednosti u našim školama. Može nam se činiti da je ta promjena još uvijek deklarativna, ali proces je krenuo. Prema izvješćima dviju osnovnih škola (Osijek, Dalj) za 2005./2006. školsku godinu očito je koliko je uloženo truda, znanja i vještina kako bi se ostvarile promjene i škole u skorij budućnosti dovele do "nulte točke tolerancije na nasilje".

Drugi proces koji je krenuo je HNOS - Hrvatski nacionalni obrazovni standard kojemu je cilj temeljita unutarnja promjena radi ostvarivanja kvalitetne škole s istinskim liberalnim i demokratskim odnosima. U središtu su i učenici i učitelji, njihova međusobna suradnja i povjerenje, a odgoj i obrazovanje stavljeni su u istu razinu. Na putu do kvalitetne škole, nenasilje, mirovni odgoj, mora biti sastavni dio tog procesa. Greene navodi "da bi kvaliteta rasla, mora se ukinuti prisila. Nemoguće je proizvesti kvalitetan proizvod sve dok postoji strah. Kvalitetni se odnosi nikada ne grade na strahu. Njih odlikuju podrška, skrb i naklonost" (Greene, 1996., str.19 -20).

Važno je napomenuti i "Platformu za izgradnju mira u Republici Hrvatskoj" koju je pokrenula udruga građana na Nacionalnoj konferenciji o izgradnji mira i sprječavanju nasilnih sukoba u Zagrebu 2004. godine. Konferencija je održana u sklopu globalne inicijative koju je pokrenuo Europski centar za prevenciju konflikta (ECCP) reagirajući na preporuku glavnog tajnika UN-a. Platforma se temelji na vrijednostima i načelima nenasilja, tolerancije, solidarnosti, suradnje i dijaloga, multikulturalizma, održivog razvoja, odgovornosti i transparentnosti, uključivosti i ravnopravnosti, poštovanju ljudskih prava, socijalne pravde, inovativnosti, poštovanja osobnosti, njegovanja pojedinačnih i kolektivnih identiteta i građanskog aktivizma i inicijativa. Na tim su načelima među ostalim zacrtane i smjernice za područje "Izgradnja mira i obrazovna politika". Platforma je prihvaćena na 1. kongresu u Vukovaru 2005. godine (Svalina, 2005., str. 13-15).

Na nacionalnoj razini prema bolonjskom procesu mijenja se i izobrazba budućih nastavnika. Promjene su i formalne i strukturalne. Uspostavljene su formalne promjene kao što su dužina trajanja studija, obveze studenata i profesora, vrednovanje rada i sl. Međutim, strukturalne promjene zahtijevaju promjene koje moraju biti sukladne promjenama u osnovnim školama. U skladu s tim na nastavničkim fakultetima sve se više buduće nastavnike priprema da budu nositelji promjena koje traži cjeloživotno učenje i napredovanje, integrirani pristup nastavnim sadržajima za održivi razvoj. Kompetentnost učitelja postaje imperativ, ali i veliki izazov.

U sadržaje izborne nastave na nastavničkim fakultetima koja zauzima 30% ukupne nastave sve više prodiru znanja i vještine iz područja odgoja za mir, ne-nasilje, nenasilnog rješavanja sukoba, odgoj za suradnju i toleranciju, multikul-turalni odgoj.

Sadržaj odgoja za mir

Odgoj za mir je ponajprije determiniran humanističkim i holističkim pristupom čovjeku. U najširem smislu odgoj za mir možemo odrediti kao "demokratsku procedura odnosa prema sebi i tek onda prema dragima" (Pregrad, prema Mitrović, 2001, str. 5). Pojam, dakle, u sebi sadržava dva važna polazišta: čovjeka kao pojedinca, kao neponovljivu individuu (subjektivna dimenzija) i njegovo djelovanje u užoj i široj zajednici, društvu (socijalna dimenzija) koji su u stalnoj interakciji. Naglasak je na odnosima kao procesima u kojima se potvrđujemo kao osobe i kao punovrijedni članovi zajednice. Ako se postavi pitanje kako se odnosimo prema sebi, kako sebe doživljavamo, dolazimo do pojmova samospoznaje, samoaktualizacije, stupnja prihvaćanja sebe, integriteta. Ako postavimo pitanje kakvi su nam odnosi s dragima, onda su ključni pojmovi: suradnja, suživot. Kako je u osnovi svakog odnosa sukob (Jull, 1995., str. 33), odgoj za mir podrazumijeva posebnu kvalitetu odnosa koji ne negira sukob, već ga integrira u proces u cilju građenja kvalitetnijeg odnosa. Pritom u sadržaju odgoja za mir ključnu ulogu ima i svijest o preuzimanju osobne odgovornosti za odnose i prema sebi i prema dragima.

M. Čudina-Obradović i D. Težak u knjizi *Mirotvorni razred* navode tematske cjeline koje sadržava mirotvorni odgoj:

- razvijanje svijesti o sebi, vlastitim emocijama i mogućnostima upravljanja vlastitim emocijama frustracije i srdžbe;
- razvijanje svijesti o dragima (razumijevanje i poštovanje razlika, snošljivost i sloboda od predrasuda i diskriminacije, razumijevanje tuđih emocija, empatija);
- suradnja, međuovisnost i uzajamnost, pomaganje dragima i prijateljstvo;
- razumijevanje sukoba (razumijevanje uzroka sukoba, vještine nenasilnog rješavanja sukoba, istraživanje sukoba kao kreativne pokretačke snage u demokratskom procesu, vještine komunikacije, pregovaranja i posredovanja u sukobu);
- poštovanje ekološke i globalne međuovisnosti.

Moguće su dragačije podjele i grupiranje tematskih sadržaja, kao što možemo vidjeti u raznim priracnicima, ovisno o tome na što su autori stavili naglasak. "Ponekad su ovi sadržaji komponirani u cjelovite programe, ponekad se kombiniraju u zasebne odgoje kao što je odgoj za razvoj, ekološki odgoj i globalan odgoj; ponekad se naglašavaju neki dijelovi ovih

sadržaja kao primjerice u odgoju za demokratski život..." (M. Čudina-Obradović i D. Težak 1995, str. 19). U tom kontekstu, jedna velika tematska cjelina odgoja za mir sadržana je u izbornom kolegiju na Učiteljskom fakultetu u Osijeku na 3. godini studija pod nazivom "Nenasilna komunikacija".

Opis problema

Područje nenasilne komunikacije središnja je tema odgoja za mir. Komunikacija je u čovjekovom životu uvjet njegova rasta, razvijanja i opstanka. "Nedostatak dobre komunikacije gotovo je uvijek faktor — ponekad najvažniji — koji pridonosi sukobu i potiče ga: uzrok i rezultat povišene napetosti i porast nerazumijevanja. Dobra je komunikacija s druge strane izraz i sredstvo kreiranja uvažavanja. Kada se potrudimo pažljivo slušati i jasno izraziti sami sebe, mi smirujemo osjećaje i pomažemo pojašnjenju prirode sukoba" (Greek, Ingelstam, Lane i Lorentzi, 1995., str. 15).

Zasto je važno i kako učiti govor nenasilja? Prema L. Bognaru "učenje govora nenasilja je dug i dosta spor proces i možemo razlikovati naše osobno učenje i poučavanje drugih. Osobno učenje treba početi radom na razvoju vlastite osobnosti, puta do sreće, odnosno radom na sebi. Pritom je osnovno da smo sami to odlučili i da zaista želimo dio svoje energije i vremena utrošiti na mijenjanju kvalitete osobnog života... Mnogo toga možemo naučiti sami, ali ne sve. Moramo uspjeti postići osobnu uravnoteženost i mirnoću, postati osoba koja raste i koja je u stanju širiti mir i nenasilje oko sebe. Treba proći izobrazbu iz nenasilne komunikacije koja se provodi isključivo u pedagoškim radionicama.

Riječ je o tzv. cjelovitom učenju koje nije okrenuto samo našem razumu nego i osjećajima, socijalnim odnosima, psihomotorici, samoaktualizaciji. To obuhvaća iskustveno učenje, što znači da se svaki element govora nenasilja mora prvo iskustveno doživjeti, a zatim vježbati kroz primjenu. To uključuje i kreativno učenje, odnosno sudionike ovog obrazovnog procesa prihvaćamo kao kreativna bića koja stvaralački reagiraju na probleme i dileme. Zato im ne dajemo gotova rješenja i recepte, ne namećemo im gotove odgovore, nego ostavljamo da kroz proces koji nenametljivo vodimo, sami dođu do odgovora i rješenja koja uvijek mogu biti nova i originalna" (Bognar, 2004., str. 8-9).

Cilj kolegija je naučiti vještine nenasilne komunikacije; osvijestiti što je nasilje/nenasilje; ohrabriti i senzibilizirati buduće učitelje za nov pristup u građenju odnosa prema sebi i prema drugima.

Teme kolegija

Odnosi; integritet i suradnja; Pojam i definicija nenasilja; Što je sukob; sukob kao prilika;

Vještine komunikacije: aktivno slušanje na tri razine (čuti činjenice, emocije i potrebe), empatija, "ja" govor, otvorena pitanja, sažimanje i parafraziranje, preoblikovanje, primanje i davanje povratnih informacija;

Rad na emocijama: osobni emocionalni modeli, osvijestiti četiri emocije: ljutnju, strah, radost i tugu (Kako osjećam..? Kako izražavam...? Ja mislim da je to...?) i kako reagiram na emocije drugih ljudi?

Što čujem kada me netko optužuje? Analiza izravnih i neizravnih osjećaja;

Identiteti: moj osobni grb; moje ime; moje stablo;

Zastupanje sebe, prepoznavanje svojih potreba; kako reći "ne"; moje granice; Osvijestiti stereotipe i predrasude.

Pristupi temama i način rada je u pedagoškim radionicama gdje svi sudionici sjede u krugu, zajedno s voditeljem. To ima posebnu odgojnu vrijednost. Prva dionica predstavlja oblik psihološko-pedagoškog skupnog rada koji je zasnovan na načelima i dobroj praksi neformalnog obrazovanja. Ona omogućava sudionicima ostvarivanje različitih uvida o sebi, drugima i/ili temi radionice.

Načela rada u pedagoškim radionicama čine veliku razliku u kvaliteti odnosa među sudionicima u odnosu na frontalni, klasični rad u učionici.

- Kreiranje sigurnog prostora (i u fizičkom i u psihološkom smislu), u kojem sudionici osjećaju slobodu da se osobno izraze i budu otvoreni, ali i preuzimaju odgovornost prema sebi i drugima u skupini u zajedničkom procesu.
- Suradničko i socijalno učenje — učenje u skupini, sa skupinom i od skupine; skupina se u ovom slučaju ne koristi samo kao prirodno okruženje za život i učenje niti samo kao partner za rješavanje kooperativnih zadataka, već i kao izvor učenja o sebi, odnosima s drugima i svijetu oko nas.
- Poticanje aktivnog sudjelovanja sudionika - interaktivne metode funkcioniraju na načelu "što se više uložiš, više dobivaš". Poticanje aktivnog sudjelovanja sudionika nije ograničeno samo na sudjelovanje u aktivnostima na pedagoškim radionicama, već predstavlja i osnaživanje sudionika da to načelo primjenjuju i u životu.
- Nositelj znanja nije jedino voditelj radionice, već i svaki sudionik - načelo prihvaćeno iz "humanističke psihologije" prema kojem svaka osoba ima potrebu razvijati se i učiti, samo joj treba dati odgovarajuće uvjete i priliku za to.

- Holistički (cjelovit) pristup procesu učenja — kvalitetni obrazovni programi trebaju poticati učenje "cijelim bićem", a ne samo "učenje od vrata na gore". Kvalitetno učenje podrazumijeva dovoljno poticaja i prostora i za misli i osjećaje, ali i praktičnu aktivnost, te prostor za razumijevanje stajališta i istraživanje vrijednosti.
- Učenje u "zoni izazova" - nužno je da aktivnosti nose u sebi određenu dozu izazova (novosti, zanimljivosti...) za sudionike. Kvalitetno učenje rijetko se događa ili se ne događa u "zoni komfora" (u kojoj po tisuću puta u životu radimo stvari na isti način, odgovaramo na istu vrstu pitanja istom vrstom odgovora, u kojoj nema osobne uključenosti).

Učenje se neće dogoditi u "zoni panike" u kojoj je količina izazova prevelika za sudionike (oni će se iz straha vratiti u "zonu komfora"). Količina izazova treba biti pažljivo odmjerena sukladno s osobinama pojedinaca u skupini, stupnjem razvoja skupine (npr. je li riječ o početku, sredini ili završetku semestra, godine, programa). Ovako odmjerena količina izazova u sigurnom prostora omogućava pravo bogatstvo važnih životnih uvida o sebi, dragima i temi radionice.

- Poštovanje različitih stilova učenja. Ne postoje dobri i loši stilovi učenja, postoje samo različiti stilovi. Izazov pri kreiranju pedagoških radionica je mogućnost izbora aktivnosti uključivanja različitih stilova učenja jer samo na taj način možemo postići maksimalno sudjelovanje svih sudionika.
- Interkulturalno učenje je obrazovni pristup u kojem se postojeće (kulturalne) različitosti u skupini prihvaćaju kao prilika za bolje međusobno upoznavanje, učenje o sebi i dragima, uzajamni rast.
- Iskustveno učenje. Iskustvo nije iskustveno učenje, a da bi postalo učenje, iskustvo mora biti procesuirano. Ovaj proces transformacije iskustva u učenje upravo je najveći zadatak pedagoških radionica.

(D. Marković, prema www.Haideda.org.vu)

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja usmjeren je na promjenu stajališta studenata o nenasilju i uočavanje promjena na subjektivnoj, doživljajnoj razini u odnosu na:

- način rada u pedagoškim radionicama
- nenasilan odnos prema sebi i dragima
- novoprihvaćene vještine nenasilne komunikacije i spremnost primjene
- na svijest o daljnjoj izobrazbi vještina nenasilne komunikacije
- kako se studenti vide u ulozi buduće/g učitelja/ice/a kao promicatelja nenasilja

Metoda istraživanja

Upotrijebljena je kvalitativna metoda. Primijenjena je metoda analize eseja, koju možemo uvrstiti kao analizu pojedinačnog slučaja, kao razumijevanje značenja i prihvatanja "objektivnih" okolnosti. Time se želi ispitati kako sudionici tumače i pridaju smisao događajima, a ne kakvi oni uistinu jesu. Razumijevanje posebnog okruženja u kojem sudionici djeluju i na koji način ono utječe na njih. Nastoji se zadržati individualnost, idiografičnost vlastita pristupa. Uočavanje neočekivanih i nepredvidivih pojava kao opisivanje trenutaka kada se promjena dogodila (Milas, 2005., str. 573).

Ispitanici

Studenti 3. godine studija Učiteljskog fakulteta u Osijeku akademske godine 2006./2007. Broj ispitanika je 30.

Instrument

Esej na temu "Ja i nenasilje". Izabran je *esej* kako bi iznijeli svoje doživljaje i refleksije o poimanju nenasilja nakon "odslušanog" kolegija "Nenasilna komunikacija". Smjernice za pisanje eseja bile su: osvrt na sadržaj kolegija, način rada, opisati promjene (ako su se dogodile) na subjektivnoj razini te promjene u ponašanju; koje su stečene vještine nenasilne komunikacije mogli odmah primijeniti u životu; što još trebaju raditi, učiti; što im je bilo posebno teško? Kako sebe vide u ulozi budućeg učitelja/ice kao promicatelja nenasilja u radu s djecom?

Rezultati i interpretacija

Cilj istraživanja je uočiti promjene koje su se dogodile na doživljajnoj razini, a to je potpuno individualan proces. Osjetljivost tog procesa i teškoće pri tome najbolje je izrazila jedna studentica: "Bila sam prvi put suočena s nečim od čega sam toliko bježala i što zapravo nikada nisam posve upoznala. Suočena sam sa sobom, sa svojim Ja. Priznajem da sam upoznala sebe na razinama i dubini za koju uopće nisam znala da postoji, analizirala sam i shvatila važnost mnogih svojih postupaka koje sam često uzimala zdravo za gotovo' ili zanemarivala. Promijenila sam se" (V.B.). Kriteriji prema kojima su analizirani i sistematizirani odgovori su pojmovi: novo, promjena i primjena.

Način rada u pedagoškim radionicama

Svi sudionici naveli su da im je rad u pedagoškim radionicama bio velika promjena u odnosu na iskustva u klasičnoj nastavi. Doživljene promjene mo-

svojih emocija, a da ne misle o sebi i drugima da su slabi i manje vrijedni od drugih. Znati izraziti emocije žemo podijeliti u tri kategorije odgovora, a odnose se na osjećaj sigurnosti u skupini i spremnost govoriti o sebi: oni koji su odmah prihvatili nov način rada, osjećali su se sigurno, a pravila koja smo postavili na početku rada dala su im dopuštenje da bez straha kažu što misle i osjećaju — 48 %; oni koji su imali tremu i trebalo im je vremena dok su se osnažili govoriti o sebi i u svoje ime 35%; te oni kojima je bilo teško govoriti o sebi, izlagati se i biti vidljiv -17% odgovora. Svi sudionici su se pozitivno izrazili o kvaliteti rada, a posebno su naglasili:

"Mnogo sam naučio o sebi, ali i o drugima (...) postali smo povezaniji (...) sada drugačije gledam svoje kolege i vidim da i oni imaju probleme iste kao i ja...

Nenasilan odnos prema sebi i drugima

Svi sudionici su promijenili stajalište prema pojmu nenasilja. 81% je vjerovalo da je nenasilje samo odsutnost fizičkog nasilja. 95% je sebe smatralo nenasilnom osobom jer su izbjegavali sukobe, odustajali od svojih potreba, pretjerano surađivali, popuštali, činili kompromise. Promjene su se dogodile. 92% je navelo da su promijenili stajalište prema sukobu, a 75% da će pokušati ući u sukob na način: napadam problem, a ne osobu. Studentica je napisala: "Sama spoznaja o tome već dovodi do zadovoljstva i povećanja samopouzdanja" (J.G.).

Koliko su ispitanici senzibilizirani za nenasilje, vidi se po odgovorima jer su konkretno prepoznali situacije svog nasilnog ponašanja prema sebi i drugima. 97% ih je prepoznalo da su bili nasilni u komunikaciji, nisu zapravo slušali druge, dijelili su savjete i "pametovali", napadali osobu, nudili gotova rješenja, ljutili se, ogovarali, izbjegavali i isključivali druge.

Pogledajmo što je ispitanicima najviše pomoglo u prihvaćanju nenasilnog ponašanja? 89% ispitanika navodi vještine aktivnog slušanja i empatiju; 86% navodi suočavanje sa svojim i tuđim emocijama kao i "dopuštenje", mogućnost izražavanja, a ne povrijediti druge. U najvećem postotku — 92% je istaknulo rad na identitetima. Vježbe identiteta su im osvijestile posebnost svake osobe, pomogle im u prihvaćanju sebe, ali i različitosti drugih osoba. Studentica je napisala: "Shvatila sam da zaslužujem biti posebna i sebe voljeti takvu kakva jesam. Možda će zvučati čudno, ali sada vise volim druge jer ih pokušavam prihvatiti, a čini mi se da i oni mene vise poštuju" (M.M.).

62% ispitanika izrazilo je iznenađenje spoznajom da je važno zastupati sebe, svoja uvjerenja i potrebe i nekome red "ne" i pritom se osjećati dobro. Vježbu postavljanja osobnih granica navodi 31% studenata kao nešto što su osvijestili kao važno i vežu je uz asertivnost.

Što se tiče novonaučene vještine nenasilne komunikacije i spremnosti primjene 35% studenata izjavljuje da su ovladali vještinama nenasilne komunikacije i primjenjuju ih u svakodnevnom životu. 12% je izjavilo da su im se poboljšali odnosi u obitelji, posebno s roditeljima, a 56% pokušava primjenjivati aktivno slušanje, posebno empatiju. 62% ispitanika otkrilo je moć "ja" izjava, otvorenih pitanja i preoblikovanja, a 23% je izjavilo da im je vještina pri-manja i davanja povratnih informacija olaksala kontakte s dragim ljudima jer mogu biti otvoreniji i iskreniji. 15% je zadovoljno izjavilo kako su naučili reći "ne" i brinuti se o sebi.

Odgovori o svijesti o daljnjoj izobrazbi vještina nenasilne komunikacije bili su općeniti. Tako je 90% ispitanika postalo svjesno toga da su započeli proces "rada na sebi" i ne vide mu kraj. 25% je točno naznačilo kako trebaju raditi na jačanju samopouzdanja kako bi lakše govorili o sebi: o tome što misle, kako se osjećaju i što im treba. 19% je označilo vježbu "Moj grb" kao najtežu vježbu jer nisu mogli navesti nekoliko svojih osobina kojima se posebno ponose. Nikada na taj način nisu razmišljali o sebi, i to su si postavili kao zadatak u daljnjem "radu na sebi". 15% ispitanika nije prihvatilo vještinu preoblikovanja jer im je prilično teška i zahtjevna i žele jednog dana ovladati tom vještinom.

Odgovori su bili vrlo općeniti i puni optimizma i na pitanje o ulozi buduće/g učiteljice/a kao promicatelja nenasilja. 57% je pisalo o svojoj ulozi širenja nenasilja i odgoju mladih na nenasilnoj osnovi. 20% će započeti svoj rad s donošenjem zajedničkih pravila ponašanja. 31% radit će na suradnji među učenicima i prihvaćanju različitosti. 15% naučit će učenike kako rješavati sukob nenasilnim putem i stvarati kvalitetnu zajednicu. Jedna studentica je napisala: "I tako (...) često razmišljam o svom odnosu s drugima i primijetila sam da se način odnosa uistinu mijenja. Polako, ali sigurno. Vjerujem da ću napredovati i dalje, a još se više nadam da ću vještine nenasilne komunikacije prenijeti na mlade naraštaje i da nenasilje više neće biti nemoguća misija. To je moja misija".

Zaključak

Rezultati rada pokazuju da oni koji će odgajati buduće naraštaje trebaju i sami biti odgojeni u duhu nenasilja, mira i tolerancije. Moraju proći kroz procese odgoja za mir kako bi osobnim iskustvom stekli znanje, vještine, sposobnosti i veće samopouzdanje, što bi dovelo do kvalitetnijeg pristupa u radu s učenicima. To neće posve zaustaviti nasilje u odgojnim ustanovama i društvu, ali je sigurno da je to jedan od načina kako pomoći već pokrenutim akcijama u društvu. Po ugledu na europske standarde, mirovni odgoj treba usustaviti i u našu teoriju odgoja i provoditi ga u školama na svim razinama kao trajni proces.

Literatura

- Bognar, L. (2004), *Govor nenasilja*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava. Čudina-Obradović, M. i Težak, D. (1995), *Mirotvorni razred - priručnik za učitelje o mirotvornom odgoju*. Zagreb: Znamen.
- Delors, J. (1998), *Učenje — blago u nama*. Zagreb: Educa.
- Greek, R., Ingelstam, M. Lane, R. i Lorentzi, B.(1995), *Aktivno nenasilje za ljudska prava, demokraciju i mir*. Mirovni odbor Svedskoga ekumenskog ženskog vijeća. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Greene, B. (1996), *Nove paradigme, Za stvaranje kvalitetnih škola*. Zagreb: Alinea.
- Gugel, G. i Jager, U. "Polazna točka. Pedagogija mira" <http://www.dadalos.org/fi-iden-hr/grundkurs3/ausgangspunkt.htm>
- Izvešća i radni materijali "Stop nasilju u školama" Osnovne škole "Jagoda Truhelka" za šk. god. 2005./2006.
- Izvešća i radni materijali "Stop nasilju u školama" Osnovne škole Dalj u Dalju za šk. god. 2005./2006.
- MI, J. (1995) *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi*. Zagreb: Alinea. Marković, D., "Način rada u radionicama — terminološka i metodološka pojašnjenja" <http://www.Haideda.org.vu/produkcija/članci:htm#7>
- Milas, G. (2005), *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
- Mitrović, M. (2001), "Svako postavljanje stolica u krug umjesto u redove pomak je ka kulturi mira". Intervju s Jasenom Pregrad. *Kultura mira*, (4), str. 4-6.
- Muller, M. (1989), *Lexique de la non-violence*, MAN, Paris. Rječnik nenasilnog djelovanja (s francuskog prevela Ana Raffai).
- Raffai, A. (2004), *Volonteri u izgradnji mira i zajednice*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Svalina, N. (2005), *Platforma za izgradnju mira u Republici Hrvatskoj*. Osijek: Nansen dijalog centar.

Sažetak

Odgoj za mir kao prevencija nasilja postaje nezaobilazan. Nužno ga je usustaviti i u proces odgoja i obrazovanja. Svjesni smo da su prisutni napori koji se danas provode u našim školama izraženi kao "Stop nasilju u školama". U radu se izlažu rezultati ispitivanja stajališta studenata Učiteljskog fakulteta u Osijeku o nenasilju i orijentaciji prema cjeloživotnom učenju.

Ključne riječi: mir, nenasilje, sukob, studenti, stajališta.